

TITLUL I

CARACTERIZARE GENERALĂ A PROCEDURII PENALE

CAPITOLUL I

NOȚIUNI INTRODUCTIVE

1. Noțiunea de procedură penală

1.1. Definiție

1. Procedura penală aparține dreptului public intern, deoarece vizează realizarea justiției penale și exercițiul dreptului de a pedepsi al statului¹. Ea cuprinde, în principal, ansamblul normelor juridice ce reglementează „desfășurarea procesului penal”². În acest fel, procedura penală are un conținut complex, întrucât include, practic, toate regulile referitoare la constatarea infracțiunilor, la identificarea, prinderea, urmărirea și judecata persoanelor cu privire la care există presupunerea că le-au comis, inclusiv regulile privind executarea pedepselor și a celorlalte măsuri penale, precum și totalitatea formelor ce determină organizarea, competența și procedeele juridice utilizate de organele judiciare penale. În esență, ea este știința care ne arată calea de urmat într-un proces penal³.

Pe lângă procesul penal însă, așa cum precizează însuși art. 1 alin. (1) C. pr. pen. în vigoare, normele de procedură penală reglementează desfășurarea „și a altor proceduri judiciare”, dacă au legătură cu o „cauză penală”. Considerăm că referirea la „cauză penală” are în vedere obiectul principal al procedurii penale, care îl reprezintă procesul penal de fond, mai exact, substanța acestuia, litigiul de drept penal material născut din săvârșirea unei infracțiuni, ce scoate în evidență legătura procedurii penale cu dreptul penal material, care, în raport cu procedura penală, nu este decât un drept potențial, deoarece nu poate fi concretizat fără o procedură penală, adică fără să existe anumite forme de punere în aplicare⁴.

¹ Pe de o parte, autoritățile judiciare care realizează activitatea de tragere la răspundere penală a infractorilor prin aplicarea constrângerii de stat, în interesul societății, sunt autorități publice, iar, pe de altă parte, normele de procedură care reglementează înfăptuirea justiției în materie penală, ca una dintre puterile ce se exercită în stat, sunt, de regulă, de ordine publică.

² În doctrina străină s-a subliniat că limitarea obiectului procedurii penale la „desfășurarea procesului penal” (s.n.) este necorespunzătoare, deoarece studiul procesului penal comportă două aspecte: acela al elementelor necesare realizării sale și acela al derulării sale ulterioare (J. Pradel, *Procédure pénale*, 12e éd., Ed. Cujas, Paris, 2004, p. 9).

³ I. Tanoviceanu, *Curs de procedură penală*, Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate Anonimă, București, 1913, p. 1.

⁴ Din acest punct de vedere, se poate considera că procedura penală cuprinde, în esență, normele juridice care stabilesc cum trebuie să se procedeze la aplicarea dreptului penal material, iar procesul penal este legătura necesară și linia inevitabilă de unire între infracțiune și sancțiune (a se vedea J. Pradel, *op. cit.*, p. 12).

Definirea procedurii penale în raport cu normele juridice care o alcătuiesc permite stabilirea unor caracteristici care o particularizează față de alte materii. Astfel, este evident **formalismul** pe care se întemeiază, care trebuie să constituie o garanție pentru legalitate și să imprime o anumită solemnitate procesului penal, întrucât numai prin intermediul regulilor poate fi realizată punerea în valoare a dreptului penal. Ea ne arată pur și simplu care sunt condițiile formale în care se aplică dispozițiile dreptului material.

Dreptul penal nu se poate aplica decât după normele de procedură penală, care sunt dinainte stabilite de lege. De aceea, normele de procedură penală trebuie să aibă **prioritate** în raport cu normele de drept penal material¹. În același timp, se poate considera că ele **derivă** din existența dreptului penal, deoarece sunt necesare doar pentru aplicarea acestuia, iar procedura penală nu poate fi concepută fără premisa unui drept penal care îi formează domeniul de aplicare².

Totodată, procedura penală se bazează pe surse care astăzi sunt extrem de **diverse** și este foarte **dinamică**, sub influența schimbului de idei, a creșterii criminalității, îndeosebi a criminalității grave, dar și a multiplelor reglementări internaționale privind drepturile omului și a jurisprudențelor aferente³. În mod evident, ea formează o parte a **dreptului pozitiv**, deoarece conține reguli impuse organelor judiciare penale spre aplicare și garantate de stat prin intervenirea sancțiunilor procesuale prevăzute de lege. Aceste **reguli** se doresc a fi cât mai **simple** și **clare**, pentru a putea fi înțelese și aplicate în mod corect și în concordanță cu principiile, deoarece în procesul penal eroarea judiciară poate avea consecințe dintre cele mai grave.

1.2. Importanța procedurii penale

2. Necesitatea unei proceduri penale este indiscutabilă, deoarece ea trebuie să garanteze celeritatea justiției penale, ca deziderat esențial pentru realizarea finalității procesului penal, evident, în limitele unei durate rezonabile, să ofere justiției posibilitatea de a afla adevărul real (obiectiv), iar nu pe cel formal (judiciar), pentru a se realiza o judecată corespunzătoare, să asigure organizarea unui proces penal echilibrat, cu respectarea egalității între părți, și să permită evitarea, pe cât posibil, a erorilor judiciare.

Practic, se impun trei exigențe în fața unei proceduri penale pentru a fi eficientă și, în același timp, protectoare a drepturilor și libertăților persoanei, și anume: **o protecție de natură legislativă**, în lumina angajamentelor noastre europene și internaționale, dar și a normelor constituționale; **un regim de probe**, care să garanteze fiabilitatea procesului penal și respectarea demnității umane; **o organizare judiciară**, care să permită, în toate stadiile procedurii, garantarea independenței organelor procesului penal, atât a unora față de altele, cât și în raport cu organe din afara instituțiilor judiciare⁴.

Din această triplă exigență decurge o certă complexitate a procedurii penale, în care nu trebuie să se vadă un obstacol în calea stabilirii adevărului, ci preocuparea ca,

¹ V. Dongoroz, *Explicații introductive*, în V. Dongoroz ș.a., „Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român”, Ed. Academiei, București, 1975, pp. 7-9.

² *Ibidem*.

³ A se vedea: J. Lasserre Capdeville, *L'année de droit pénal et de procédure pénale 2012*, Lamy, Wolters Kluwer, Paris, 2013, p. 13 și urm.; R. Merle, A. Vitu, *Traité de droit criminel. Procédure pénale*, Ed. Cujas, Paris, 1979, p. 11; M. Delmas-Marty, *Procédures pénales d'Europe*, PUF, Paris, 1995, p. 69; S. Coughlan, *Criminal procedure*, 3rd ed., Irvin Law, Ontario, 2016, pp. 7-33.

⁴ A se vedea S. Guinchard, J. Buisson, *Procédure pénale*, Ed. Litec, Paris, 2000, p. 4.

în fiecare etapă a procesului penal, dosarul care se elaborează împotriva unei persoane să fie supus constant îndoielii celor care au sarcina de a se ocupa de el, în pofida părerilor anterioare care au fost exprimate asupra cauzei. Dubiul actorilor procesului penal este cea mai bună garanție, în practică, pentru o bună justiție, la fel ca și separarea funcțiilor judiciare¹.

Procedura penală prezintă un mare interes pentru societatea lezată prin infracțiune, dar și pentru persoana calificată pe drept sau pe nedrept ca fiind participant, deoarece, dacă ea trebuie să permită urmărirea și judecarea culpabililor, trebuie să împiedice, în același timp, ca un nevinovat să fie urmărit și condamnat în mod injust. Doar un profan ar putea crede că procedura penală este un ansamblu de formalități inutile, un mijloc de șicane sau o materie care favorizează reaua-credință².

Dimpotrivă, pentru a apăra în mod eficient societatea, nu este suficient ca legiuitorul să prevadă și să pedepsească cu mai multă sau mai puțină severitate actele infracționale, ci este necesar să stabilească regulile care fac posibilă descoperirea rapidă și condamnarea sigură a celor care au înfrânt legea penală. Interesul societății pretinde o represiune rapidă și certă a infracțiunilor. Procedura penală, organizând jurisdicțiile penale și fixând regulile de cercetare, de constatare a infracțiunilor, de administrare a probelor și de judecată a infracțiunilor, trebuie să aibă ca scop pe acela de a asigura, dacă nu întotdeauna rapiditatea, cel puțin siguranța represiunii³.

Cu toate acestea, întrucât interesul individului în general nu trebuie sacrificat în interesul societății, chiar dacă acesta din urmă este prioritar, atunci când justiția comandă ca cel vinovat de săvârșirea unei infracțiuni să fie întotdeauna pedepsit, ea pretinde, totodată, nu mai puțin imperativ, ca cel care este nevinovat să aibă posibilitatea de a se apăra și să nu poată fi privat de libertate sau sancționat decât dacă vinovăția și responsabilitatea sa au fost ferm stabilite în fața instanțelor. Procedura penală, care trebuie să apere societatea, trebuie deci să garanteze, în mod egal, libertățile persoanei și drepturile apărării, în absența respectului cărora nu se poate vorbi de o adevărată justiție penală.

Pentru a ne convinge de importanța regulilor care încadrează procesul penal, ar trebui să ne gândim ce ar deveni justiția dacă s-ar trece peste ele. Credem că nu ar mai rămâne decât o violență primară în mâinile unor justițieri. Departe de a reasigura ori de a restabili ordinea, fără reguli, ea suscită, prin brutalitatea sa, un sentiment de repulsie, nu numai atunci când sunt condamnați nevinovații, ci și atunci când sunt pedepsiți vinovații, pe care îi transformă, în definitiv, în victime⁴.

Pe de altă parte, nu credem că este suficient să se confere doar un cadru legitim reacției sociale, prin intermediul căruia aceasta să fie înzestrată cu puterea publică absolut necesară înfăptuirii justiției, pentru ca procedura penală să reprezinte prin ea însăși o garanție pentru libertăți. Dimpotrivă, dacă este deviată, procedura penală poate fi instrumentul unei represiuni arbitrare și injuste, exercitată pentru a elimina opoziții sau, mai general, indivizii percepuți ca periculoși⁵. Din păcate, atât istoria, cât și realitatea actuală furnizează din abundență ilustrări ale acestei violențe etatice.

¹ *Ibidem*.

² În același sens, a se vedea: J. Pradel, *op. cit.*, p. 12; B. Bouloc, *Procédure pénale*, 25e éd., Ed. Dalloz, Paris, 2016, pp. 2-3.

³ B. Bouloc, *op. cit.*, p. 3.

⁴ F. Desportes, L. Lazerges-Cousquer, *Traité de procédure pénale*, Ed. Economica, Paris, 2015, pp. 2-3.

⁵ În același sens: *ibidem*, p. 2.